

Ke 150. výročí úmrtí Jana Evangelisty Purkyně

Jan Evangelista Purkyně se narodil v Libochovicích 17. prosince 1787 (kdysi spor-
né datum je již ověřeno, jak dokládá následující článek na str. 154–155) a zemřel
v Praze 28. července 1869. Letos tedy v době vydání tohoto čísla Purkyňovy Živy
uplynulo 150 let od jeho úmrtí. Dnešní Wikipedie uvádí, že byl český fyziolog,
anatom, biolog, básník a filozof. Purkyně byl ale zcela jistě nejvýznamnějším
českým vědcem 19. století a možná i největším českým vědcem vůbec. Ostatní
uvedené atributy jsou nesrovnatelně méně významné.

Zásadním způsobem ovlivnil vývoj medicí-
ny a přírodních věd. Jeho jméno (ač vyslo-
vané a psané velmi rozdílně) zaslechne
každý školák, lékař, přírodovědci a lidé se
zdravotnickým vzděláním z celého světa
vědí i řadu podrobností o jeho životě a práci.
Kdyby se již tehdy udělovala Nobelova
cena, dostal by ji asi hned několikrát. Za
své objevy získal státní ocenění rakouská
i pruská a na konci života byl povýšen
do šlechtického stavu. Vedle vědecké činnosti
byl také velkým českým vlastencem a
politikem. Jeho pohřeb na vyšehradském
Slavíně se stal společenskou událostí druhé
poloviny 19. století (Živa 2017, 6: 270–274).

Jan Evangelista Purkyně se v anketě nej-
větší Čech (proběhla v r. 2005) umístil na
40. místě mezi malířem Alfonsem Muchou
a fotbalistou Pavlem Nedvědem. V kon-
trastu s jeho zásluhami je to na první pohled
podivné. Česká republika se ale ve výzku-
mu tzv. zdravotní gramotnosti umístila až
na jednom z posledních míst v Evropské
unii. Lidé málo vědí o zdraví, vzniku a pre-
venci nemocí, natož o historii medicíny
a přírodních věd. Připomínání Purkyňovy
osobnosti je proto i nyní velmi důležité.

Podíváme-li se na internet, odkazů na
jméno J. E. Purkyně vyhledá kolem tří mi-
lionů (více než v případě jména Bedřicha
Smetany či Jaromíra Jágra, a asi čtyřikrát
méně než Antonína Dvořáka nebo Václava
Havla). Purkyněho zná celý svět.

Co napsala Božena Němcová

Život J. E. Purkyně je stále předmětem bá-
dání, jak dokládá i následující soubor člán-
ků zařazených do tohoto čísla Živy. Relati-
vně nedávno bylo také připomenuto, jak
o něm píše Božena Němcová v Babičce
(poprvé byla vydána v r. 1855). Obvykle
kolem strany 100 najdeme zmínku o podi-
vinském mistru písmarovi, se kterým se
babička setkala ještě v Kladsku a který byl
málo společenským vědcem a byl zahra-
bán v knihách jako krtek. Často si ani ne-
vzpomněl, že je připraveno jídlo. Jednou
poprosili s jeho služkou známého pána,
aby ho zdržel na pravidelné procházce,
a celou místnost mu uklidili. A on nepo-
znal, že má uklizeno, až třetí den řekl, že se

mu zdá pokoj trochu světlejší. Pokračuje
příhoda, jak zmizel a neřekl, kdy se vrátí,
a pořád mu bylo chystáno jídlo. Vrátil se až
šestý den, s tím, že byl v Krkonoších a mu-
sel dojít až na Sněžku. U těchto zmínek je
ve vydání z 50. let 20. století poznámka
jazykovědce Bohuslava Havránka: mistr
písmar – tato anekdota se týká slavného
fyziologa J. E. Purkyně. Zaznamenal ji Josef
Václav Frič v Pamětech I, na str. 272.

Paměti J. V. Friče jsou dnes dostupné
v databázi Národní knihovny ČR (krame-
rius.nkp.cz). A skutečně píše: „přešlechet-
ný Purkyně, podivín svého druhu, ale muž
zlatého srdce a jasněho širokého rozhle-
du“. Dále označuje zemřelou manželku
Purkyňovu jako ženu šlechetnou a ne-
obyčejně bystroduchou. Příhoda zmíněná
v Babičce je zde podána ještě barvitěji. Po
úmrtí manželky měl Purkyně v domě ne-
pořádek: „V domácnosti Purkyně to v srp-
nu 1845 přepodivně vypadalo. Nechal oba
hochy Emanuela a Karla zamknout v domě
a služebné řekl, ať jim dá večeři. Nikdo se
však nemohl dostat dovnitř a otevřel až
Čelakovský paklíčem. Purkyně se vrátil po
14 dnech, s tím, že byl krok za krokem na
improvizovaném botanickém výletu a ocit-
nul se až v Krkonoších“.

Je zde ještě jedna příhoda. Frič ve Vra-
tislavi navštívil svou tetu Antonii – manžel-
ku Františka Ladislava Čelakovského. Ta
dostávala od manžela málo peněz a do-
hodla se, že si nechá poslat peníze k Pur-
kyňovi, aby měla na dárek pro manžela.
Když šetrný Čelakovský na tento ústřk při-
šel, Purkyně k nim dlouho nesměl. Dále
líčí, jak Čelakovský neměl rád Němce
a uznával jen Johanna Wolfganga Goetha –
vedl s Purkyněm potyčky, protože ten se
zastával Friedricha Schillera (v r. 1841 vy-
dal ve Vratislavi dva svazky svých překladů
Schillerových lyrických básní).

Některé Purkyňovy zásluhy jsou až ku-
riózní. Jak píše Pavel Kosatík v knize České
snění (Torst 2010), při tvorbě psané češtiny
v polovině 19. století odmítali jazykověd-
ci schwabach a navrhovali psát azbukou.
Purkyně se tvrze, že i pro ruštinu by
byla lepší latinka, že čtení azbuky poško-
zuje zrak, zasloužil, že píšeme latinkou.

1 Jan Evangelista Purkyně. Nedatovaná
rytina signovaná Františkem Stolařem
(1850–1882) a iniciálami KM vyšla
v článku J. E. Purkyně a jeho Živa,
ke 100. výročí úmrtí (1969, 4: 123–124).

Tak i 150 let po úmrtí velkého fyziologa
lze najít polozapomenuté lidské a jedno-
duché příhody z jeho života plného objevů
a významných událostí.

Připomenutí výročí Českou lékařskou společností Jana Evangelisty Purkyně

Česká lékařská společnost J. E. Purkyně
(ČLS JEP) si při 150. výročí úmrtí tohoto
vědce připomíná jeho osobnost podrobněji.
V úterý 18. června 2019 proběhla tisková
konference v Lékařském domě v Praze (od-
kaz na videozáznam najdete na webu ČLS
JEP). V pátek 26. července položili před-
stavitelé ČLS JEP spolu s rektorem Univer-
zity Karlovy Tomášem Zimou, předsedkyní
Akademie věd ČR Evou Zažímalovou, dě-
kankou Filozofické fakulty Univerzity J. E.
Purkyně v Ústí nad Labem Michaelou Hru-
bou, zástupci Parlamentu ČR, za přítomnos-
ti Ivana Fišera, prapravnuka Jana Evan-
gelisty, zástupců Spolku Svatobor a dalších
osobností spjatých s Purkyňovým odkazem
věnce a růže na jeho hrob na Vyšehradě
(blíže na str. CI kuléru). Poslední víkend
v srpnu se koná akce s videomappingem na
stěnách zámku v Libochovicích, pořádaná
tamějším městským úřadem.

Nakladatelství Mladá Fronta ve spolu-
práci s ČLS JEP vydala v srpnu dvě publi-
kace – knihu a komiks (blíže na str. 162),
s cílem popularizovat medicínu a přírodní
vědy zejména pro mladší generace. Kniha
bude zaslána gymnáziím a komiks podle
možností většině základních škol po celé
republice. V komiksu dostanou čtenáři
hádku, co jsou fenomény pojmenované
Purkyňovy obrázky, Purkyňův následný
obraz, Purkyňův fenomén, Purkyňova figu-
ra na očním pozadí, Purkyňova srdeční
vlákna, Purkyňova protoplazma, Purkyňův
osový válec v nervových vláknech, Purky-
ňovy buňky, Purkyňův zákon závratí, Pur-
kyňův zárodečný měchýřek, Purkyňův re-
zonanční prostor, Purkyňův kinesiskop
a Purkyňovy kožní lišty.

Více na www.cls.cz

Použitá literatura uvedena na webu Živy.